

IN DE GLORIOSA

Historische Kring
Ankeveen, 's-Graveland en Kortenhoef

4e Jaargang nr. 1, februari 1987

Redactie:

A.D.Wumkes,
P.C.J.Gabriëlgaarde 75,
1241 AL Kortenhoef.
tel. 035-61100.

B.J.van der Kolk,
Multatulilaan 66,
1215 BK Hilversum.
tel. 035-40412.

Lay-out:

G.van den Berg-Smits
P.M. de Ruig

tekst
foto's

INHOUD

Henriëtte Roland Holst in 's-Graveland,
(1896-1903), slot
door H.Aalders

Een boedelveiling in Ankeveen in 1740,
door B.J.van der Kolk

Romantische scheepvaart in het kerkje van Kortenhoef,
door B.Arnoldus

Wagt te Paarde,
door A.D.Wunkes

Onbeantwoorde vragen

Boekbespreking,
door B.J.van der Kolk

HENRIETTE ROLAND HOLST IN 'S-GRAVELAND

1896-1903

slot

Inmiddels was het zomer geworden en samen met de Gorters trokken ze er op uit.

"Heerlijk waren de dagen, dat we met z'n vieren de natuur in trokken. Bijna elke zomer gingen we een dag samen wandelen, in den regel in de buurt van Maartensdijk, de Hooge en de Lage Vuursche. En ook gingen we elken zomer minstens eenmaal een heelen dag varen op de Loosdrechtse plassen, hetzij met ons vieren of met nog andere kennissen. Gorter bezat een sloep, hij was even dol op zeilen als op elke andere sport. Misschien dat geen andere hem zoo'n diepe voldoening verschafte als juist het zeilen. Hij voelde zich op zijn bootje als de kapitein van een schip, als heer en meester, en tevens als de man, die de verantwoordelijkheid draagt. Dit gevoel moest zoowel de heerschuchtige als de aktieve neigingen, die beide sterk in hem waren, in hooge mate bevredigen.

Zoo'n heelen dag op de plassen, van 's morgens vroeg tot diep in den avond, was voor Gorter een intens genot. Zelf noemde hij zoo'n dag "een orgie met de natuur". De zon, de zomerlucht, het blauwe doorzichtige water, de fijne lijnen van den horizon verrukten zijn zinnen en zijn hart. Door een vrij nauwe vaart, langs den achterkant van 's-Graveland, brachten de "mannen" de boot al roeiend naar de Loosdrechtse plassen. Daar werd, zoo er een gunstig koeltje woei, het zeil geheschen en koers gezet naar de Vecht, die we meestal een eind opvoeren. Onderweg gingen we ergens in de buurt van Loosdrecht aan land, om koffie te drinken. We hadden een verrukkelijk plekje ontdekt aan den uitersten rand van een grooten tuin: een klein schiereiland met lom-

H. en R.N.Roland Holst,
staande de dichter A.Roland Holst

mer van hoge boomen, koelte en gras. Gorter werd altijd door de anderen naar de oude dame, die daar woonde, afgevaardigd, om te vragen of we een paar uurtjes mochten kamperen. Met zijn vriendelijk gezicht, zijn prettige stem en innemende manieren, kreeg hij, wisten we, altijd alles gedaan. Wanneer we de Vecht bereikt hadden, kwam meestal voor Wies Gorter en voor mijzelf het oogenblik, waarop we ons den heelen dag hadden verheugd: dat van ombeurten te mogen "trekken". In het zeel gespannen liepen we op het smalle jaagpad tusschen het gras en trokken het lichte bootje gemakkelijk voort, terwijl de "mannen" lui achterover leunden in de kussens. Menige schipper, die we tegenkwamen, riep hun de een of andere spottende opmerking toe, die vroolijk werd beantwoord. Een enkele keer vonden we een schipper, die ons bootje op sleeptouw nam. Dan lagen we met ons vieren zalig te luieren....."

(Henman Gorter)

In de loop van het najaar kwam Frank van der Goes Gorter en later ook Henriëtte peilen of zij wilden meedoen aan zijn onafhankelijk socialistisch maandblad De Nieuwe Tijd en in januari 1898 verscheen het eerste nummer met de nieuwe redactie, waarin behalve Henriëtte en Gorter ook Van der Goes zelf zitting had. In de partij werden ze de "Gooiers" genoemd en later vormden ze volgens Troelstra een partij binnen de partij, vanwege hun vasthouden aan de theoretische grondslagen van het marxisme.

Het januarinumnummer van DNT bevatte een artikel van Henriëtte: "William Morris als letterkundige". Haar studie van de Engelse socialistische kunstenaar had geresulteerd in een op het historisch materialisme gebaseerde beschouwing van Morris als dichter. Bovendien had ze samen met Gorter enkele lezingen, opstellen en een verhaal van hem vertaald: John Ball en andere vertalingen. In dezelfde lijn lag de belangstelling van Henriëtte

en Rik R. Holst voor de Engelse schilder en dichter Dante Gabriël Rossetti. Zij voelden verwantschap met hem, omdat hij, net als de andere prerafaëlieten, voorstander was van een gemeenschapskunst die door Henriëtte en haar man zo hartstochtelijk werd verdedigd. Zij publiceerden een biografie, waarbij Henriëtte Rossetti als dichter belichtte, terwijl Roland Holst hem als schilder besprak. Toch moeten deze geschriften voornamelijk gezien worden als een zich afzetten tegen alles wat de beweging van Tachtig had voortgebracht, inclusief de Tachtigers zelf (op Gorter na), wie ze verweet "op de kentering der tijden" niet voor de enig juiste richting, namelijk het socialisme, te hebben gekozen.

Tegelijk hiermee profileerde Henriëtte zich als socialistisch dichteres. Haar historisch-materialistische literatuutkritiek laat zich als een nogal simpele en naïeve benadering van literatuur lezen in haar brochure Socialisme en literatuur uit 1899. De ideale en dus proletarische literatuur zou volgens haar alleen kunnen voortkomen uit de socialistische pers. Dat de stem die uit deze brochures klinkt niet de hare is, kan verklaard worden door enerzijds de grote verandering in levensbeschouwing die zij in zo korte tijd had ondergaan en anderzijds de invloed van sterke geesten: Gorter in de eerste plaats, maar ook Troelstra de leider van de SDAP. Hoe onzeker en vol twijfel zij eigenlijk in die tijd was, lezen we in De nieuwe geboort, die heel goed als graadmeter voor haar 's-Gravelandse periode kan worden beschouwd. De bundel getuigt van een strijd tussen haar aangeboren individualisme en het hunkeren naar het gemeenschapsideaal. Dit dualisme komt in verschillende vormen naar voren. Zo handelt een groot gedeelte over de verschillende kanten van het kinderloos zijn. Evenals de Gorters hadden de Rolands geen kinderen. Zij hadden daartoe besloten terwille van de strijd voor het socialisme, maar in de afdeling Gebroken kleuren van DNG belicht Henriëtte het gemis van kinderen.

In al die jaren van partijactiviteiten was het contact met de Verweys op de achtergrond geraakt, maar in een brief op 5 september 1899 spreekt Henriëtte haar ver-

langen uit Albert en Kitty te zien en te spreken. Verwey bezocht "Schoonoord" nog in diezelfde maand en dat het hernieuwde contact een succes was, blijkt wel uit de weer opgevatte correspondentie. Verwey spreekt van een aangenaam bezoek en Henriëtte schrijft: "Nu wij echter elkaar (hoop ik) weer geregeld zullen zien en spreken en, toen je laatst hier was, op de meest prettige manier begonnen zijn een brug te bouwen over die jaren van vervreemding (...)". In haar brieven spreekt zij zich eerlijk uit over Verwey zelf en zijn poëzie. Ook Verwey heeft een ontwikkeling van individualistisch dichter naar gemeenschapsdichter doorgemaakt, maar Henriëtte meent dat "nog een goed stuk van het individualistisch gevoel van vroeger in je is achtergebleven (...). de voorstelling die van "den dichter" een soort middelpunt maakt, zooals de ouden dat deden van de aarde, een middelpunt terwille waarvan zon en maan en sterren zich kruisen. In de fiktieve grootheid die je door deze voorstelling aan den enkeling of het individu of je eigen gevoel toekent, vind je wel een soort voldoening voor het hart, dat naar grootheid te omvatten dorst en hunkert, maar de ware grootheid dier sferen dringt niet geheel tot je door. Geef die voorstelling op en je bent vrij". Ondanks deze harde kritiek is de toon van beiden die van vriendschap.

Rond de jaarwisseling van 1899/1900 leefden de Verweys en Henriëtte en Rik R.H. mee met de gebeurtenissen in de Boerenoorlog. Verwey in een brief van 29 januari 1900 aan Rik: "Wat een welverdiend geluk voor de Boeren! en wat een vernedering voor de Engelsers (...). Zie ook hoe vast ze overtuigd zijn dat de ware sociale strijd door hen gestreden wordt". En Henriëtte: "Er moet in de eenvoudigste individuen van dit volk (Boeren) een moreele kracht en een latente energie schuilen, waarvan de doorsnee-Europeër geen begrip meer heeft. En toch houd ik mijn hart vast voor het einde (...) en ik verwacht iederen dag iets ergs in de kolonie (...). Het zou ondragelijk zijn, zoo het nu nog gebeurde, dat alle offers (en wat zijn zij reeds zwaar voor zoo'n klein volk) vergeefs waren geweest".

Einde februari logeerde Verwey weer op "Schoonoord". De 22e schreef hij naar huis: "Vanochtend om acht uur

kwam Herman al met de berichten van de Boeren. Hier zijn we vuur en vlam, denken en discutereren als Transvaal - ter afwisseling in verband met socialisme". En de volgende dag: "Een wandeling heen en weer Bussum en een dag vol Transvaal-gesprekken". Met Pinksteren kwam Verwey weer, nu met Kit en de kinderen, naar "Schoonoord". Deze Pinkstertocht met veel wandelingen door de plassen van Kortenhoef en Ankeveen en langs de Zuiderzeedorpen, bezingt Verwey in het gedicht "Pinksterheil". Het tweede van de hier volgende fragmenten geeft in het slot zijn visie op de bewoners der 's-Gravelandse buitens.

"Een uitgeveende plas was 't, rond omringd
Door dorpjes, hout en molens; en een weg-
Een enkele dijk maar, riet- en wilg-begroeid,-
Liep dwars door 't water, recht, en midden door.
Wind woei, zon scheen, golf brak in schuim, wij
zongen.

Ons voeten traden zacht in 't veen: de pluim
Van 't droge zaad pluiste onze kleëren dons:
Koekoeksbloem, paarse klaver en de scherm
Van 't bloeiend pijpkruid rezen wild en hoog:
En 't weezoet vlier bloemde elk wit hart op 't
groen.

(...)

Nu in mijn geest, daar, buigend van den stroom,
De eeuwoude laan zich opdoet waar voorheen
't Vermaard geslacht zijn weidse buitens schiep.
De poort waar zulk een man door ging, staat zwaar
Van ijzren smeedwerk, hoog en breedgekruld,
Waar 't baksteen huis in past op de'achtergrond
In de'eigen stijl: gazon en boomzuilgroei
Zó vol en groen of vroegre deftigheid
Nog óverdeftigd daar verjongd herleeft--
Doch 't schijnt maar: zwakre teelt van 't sterk
geslacht
Ligt lui en krachtloos in 't vererfd prieël".

Henriëttés 's-Gravelandse periode eindigt met een gebeurtenis, die haar, haar man, Gorter en vele andere socialisten een mengeling van gevoelens bezorgde,

"eerst van trotsche vreugde, daarna van bezorgdheid, verontwaardiging, verslagenheid, meegevoel en deernis": de spoorwegstakingen van januari en april 1903. De eerste staking, op 30 januari, waarbij het Amsterdamse spoorwegpersoneel zich solidair verklaarde met het havenpersoneel en eveneens het werk neerlegde, had ertoe geleid dat de werkgevers hun aangekondigde, strenge maatregelen moesten intrekken. Dit succes elektriseerde de arbeidersbeweging en voor Henriëtte en Gorter kon er geen twijfel meer zijn dat de klassesolidariteit sterker was dan alle verschillen van godsdienst en politiek, sterker ook dan de heersende klasse. De regering-A. Kuyper antwoordde echter met de "worgwetten", die staking van ambtenaren en spoorwegpersoneel strafbaar stelden en toen deze wetten op 6 april in de Tweede Kamer werden aangenomen, brak er een algemene werkstaking uit. Deze tweede staking liep uit op een fiasco, voornamelijk door de dwang van de regering en de werkgevers (ontslag), maar ook door misverstanden, taxatiefouten en onenigheid in de vakbeweging. De vergadering op de dag voor de opheffing van de staking, waar Henriëtte aanwezig was, eindigde in een ontzettend tumult "en de kapitalistische klasse kon zich vermeien in het schouwspel hoe de arbeiders elkaar verscheurden. (...) Zelf was ik zóó onder den indruk van de ellende der duizenden slachtoffers, die wij niet bij machte waren te helpen, dat ik mij bitter verweet tot staken te hebben opgewekt. (...) Voor het eerst - ik schaam mij het te bekennen - dacht ik in de maanden na de staking na over de verantwoordelijkheid, die het deelnemen aan de leiding van de arbeidersklasse oplegt. "Over een poosje ben je blij en trots meegedaan te hebben", zeide Gorter in zijn optimisme tegen mij, toen hij zag hoe ik mij het gebeurde aantrok. Gorter zelf was ongetwijfeld trots en blij. Maar mijn aard was nu eenmaal weeker". (HVBV). Vlak na deze rampzalige gebeurtenissen namen Henriëtte en Rik Roland Holst de beslissing uit 's-Graveland te vertrekken.

"Intusschen hadden wij van het wonen te 's-Graveland langzamerhand genoeg gekregen. Het huis was erg vochtig en daar mijn werk-kamertje op het noorden lag, stond ik nooit

op als ik er een paar uur had zitten werken, zonder een onbehaaglijk rillerig gevoel. In natte zomers was van buiten zitten geen sprake, tegen denavond hing boven de talrijke slooten een witte damp en alles werd vochtig. Daarbij was 's-Graveland op den duur geen prettige woonplaats. Er woonden vrijwel enkel grootgrondbezitters, eigenaars van de buitens tusschen 's-Graveland, Hilversum en Bussum. Verder waren er van oudsher een aantal wascherijen, welker personeel tamelijk ruw was. Wanneer wij wandelden, riepen opgeschoten jongens en meisjes ons achterna: "alle socialen in een harington" en dergelijke verheffende liederen".

(HVBV)

Gedurende de jaren in 's-Graveland hadden de Holsten maar heel weinig omgang met hun vrienden gehad (met uitzondering van de Gorters). Rik kocht een akker "een paar minuten achter de protestantsche kerk aan de Heidreef" (Drift 21) in Laren, waar hun vrienden Der Kinderen, Wally Moes, Kever, Bosch Reitz en Anton Mauve jr. woonden. Berlage bouwde er een landhuis op.

"Het afscheid van het bekoorlijke Schoonoord kostte ons tranen: nooit zouden wij weer zulk een heerlijke omgeving tot onze beschikking hebben en zulke mooie bloemen kunnen kweken. Wat had ik een spijt, niet méér van het bosch, den doolhof, het schilderachtige eiland en den boomgaard te hebben genoten. Maar gedane dingen nemen geen keer".

(HVBV)

Op 15 mei 1903 vertrokken Henriëtte en Rik Roland Holst uit 's-Graveland.

H.Aalders

Bij het doorlezen van oude archiefstukken ontkom ik meestal niet aan een zekere verwachtingsvolle spanning. Of dat soms moeizame bestuderen nu plaats vindt in de tovercirkel van de lamp op je schrijftafel of in de wat zakelijker omgeving van een archiefzaal, steeds weer bij het omslaan van die oude bladen van akten, schepenrollen of resoluties word je getroffen door de goudglinstering van een vondst.

Op een sombere regenachtige novemberdag in de archiefzaal in Haarlem, waar ik opkijkend van een bundel akten in een troosteloze moderne "stenentuin" staarde, brak ineens de zon door van een warme junidag in Ankeveen. Helemaal aan het einde van het "Hollands Eijndt", waar je over de meent de toren van Naarden kunt zien, is een samenscholing van mensen voor een herberg. Er vóór staan een paar "Utrechtse wagentjes" afgespannen, een deftige "sjees" komt aanrijden en vele ons bekende Ankeveners staan in groepjes te praten. Als we ons bij het gezelschap aansluiten is de eerste bekende die ons begroet de schoolmeester Gerrit van Harderwijk. Aangezien hij tevens koster, doodgraver en klokkeluiders is en als een van de weinige dorpsgenoten de courant leest zal hij ons zeker kunnen inlichten over bijzonderheden van de veiling die hier zal plaats vinden. Want dat het een boedelveiling betreft hebben we al opgemaakt uit de verzameling huisraad die op schragen en planken ligt uitgesteld voor de herberg.

Hij vertelt ons de droevige aanleiding tot deze verkoping. Vorige week zijn de weduwe Jannetje van der Linden en haar jonge kind aan de "rotkoortsen" overleden. Jan van der Meer, de timmerman, die naar wij van meester vernemen tevens gemachtigde is van de ambachtsvrouwe, heeft hun gezamenlijke doodskist moeten timmeren. Zelf heeft meester het graf gedolven en de klok geluid. Vorige week heeft de begrafenis plaatsgevonden, waarbij het bier, de brandewijn en ander "gedestilleerde wateren" rijkelijk vloeiden. Ook de tabak is niet gespaard. "Drie gulden tien stuiver alleen al" fluistert meester, die wegens zijn karig inkomen de goedkope tabak en "gedestilleerde wateren" tot de

* Oud-rechterlijke archieven Ankeveen. 2987A 18 juni 1740
R.A.Haarlem.

overbodige genotsmiddelen moet rekenen. Verder vernemen we nog dat de omroeper zowel in Ankeveen als in Weesp de veiling heeft aangekondigd en dat er drie advertentiën in de Amsterdamse Courant hebben gestaan. Meesters mededelingen worden onderbroken door de komst van een fraaie "sjees" waaruit de secretaris van Weespercarspel de heer van Heumen stijgt. Zijn modieuze witte staartpruik met het elegant gegalonneerde steekje blinkt in de zon als hij afgemeten groetend, gevolgd door een knecht zich een weg door de wachtenden baant. Nu zal de veiling spoedig beginnen. Voor de meeste geïnteresseerden is het een goede gelegenheid om noodzakelijk huisraad aan te schaffen of te vervangen. Maar vooral het sociale element van elkaar te ontmoeten en nieuwtjes uit te wisselen is belangrijk. En voor enkelen is het belangwekkend eens precies te weten waaruit de inboedel van die mededorpsgenoot wel bestaan mag hebben.

Voor de opgeschoven ramen verschijnt nu de figuur van secretaris van Heumen die met zijn luide stem het geroezemoes van de aanwezigen overstemt. Hij leest uitvoerig de "Condiitiën ende voorwaerden" voor, waarop de verkoping zal geschieden. Voor de verkoping is de secretaris van Weespercarspel "geautoriseert en gequalificeert tot het verkopen van deze navolgende goederen, nagelaten en gevonden in 't sterfhuys van Jannetje van der Linden". "De verkoping geschiedt om contant gelt om guldens van 20 stuyver het stuck. En boven de uytgeloofde coopenningen zullen de kopers nog een stuyver van ieder gulden voor rantsoen betalen in handen van secretaris". Om vergaande ruzies over het bieden en toewijzen te voorkomen -want de neiging om elkaar geen koopjes te gunnen waar men zelf op uit was is groot- is de bepaling opgenomen dat "als het gebeurde dat twee te gelijk qyamen te mijnen, sal het staan aan de keur (de willekeur!) van den verkoper het selve te gunnen aan diegene die het hem gelieven sal" met de wijze toevoeging: of om alle moeylijkheden te mijden sal men het selve wederom afslaan". Nu kan de verkoping beginnen. Het eerste zijn de eenvoudige huishoudelijke voorwerpen aan de beurt. De knecht toont "Een Blicke Emmer en eenige Potten" die aan Barend Dirkse voor 9 stuiver toevallen. De droevige aanleiding tot de verkoop is nu geheel vergeten.

Kwinkslagen over personen en goederen klinken over en weer en de opmerkingen tonen aan hoe goed men van elkaars omstandigheden en eigenaardigheden op de hoogte is. Een gecombineerde aankoop van een thee-keteltje, een pis-pot en enige stoffers, waar Jan Gerrits -agter d'kerk- op geboden heeft, geeft al aanleiding tot uitbundige vrolijkheid wegens het weinig verfijnde commentaar van de omstanders.

Wij hebben ondertussen gelegenheid om rond te kijken wie ons nog meer bekend voor komen. We ontmoeten Cornelis Kol, de 73-jarige deftige bewoner van de boerderij "Den nieuwen Hoef". Hij heeft belangrijke functies in het dorp als schepen en kerkmeester in de gereformeerde kerk en is bovendien rentmeester van de vrouwe van Ankeveen. Hij heeft zijn kleinzootje meegebracht om de aankopen te beheren en mee naar huis te dragen, een pienter kijkend jochie die zijn grootvader op allerlei aantrekkelijke zaken wijst. De oude heer biedt voorzichtig op een "evenaar" (weegschaal) met houten schalen. Kennelijk is hij niet gekomen voor "rommeling" en is zijn keuze weloverwogen: wijnglazen, een koperen keteltje, antieke Keulse "pinties" met tinnen lidjes en een winkelkist. Toch loopt het bedrag van de "koopjes" nog in de dertig gulden. Maar als er lijfgoederen geveild worden kan hij de verleiding niet weerstaan om voor zijn nog jonge vrouw (het is zijn derde huwelijk) Barber van Ackooy op een fraai sitsen jak, enkele effen en gestreepte onderrokken, een "kapot" en een "strooye hoet" te bieden. Barber is vroeger dienstmaagd bij dominee Voet geweest en weet zich altijd "pront" te kleden. Bij het goud- en zilverwerk heeft Kol al de keus gemaakt van een zwaar zilveren beugeltas. Intussen heeft de welgedane Ankeveense smid baas Anthony van den Acker, nog met zijn schootsvel voor, twee schilderijtjes verworven voor zeven stuiver. Ze stellen een vrolijk gezelschap drinkebroers voor die het glas heffen. De luide suggestie van een dorpsgenoot om ze maar in de smederij te hangen om nog meer dorst te verwekken, wordt door velen met instemmend gejuich begeleidt. Tussen de kijkers van de uitgestalde, nog niet geveilde voorwerpen loopt meester Willem Lammerts, de chirurgijn, die niet alleen bekend is als

De Omroeper

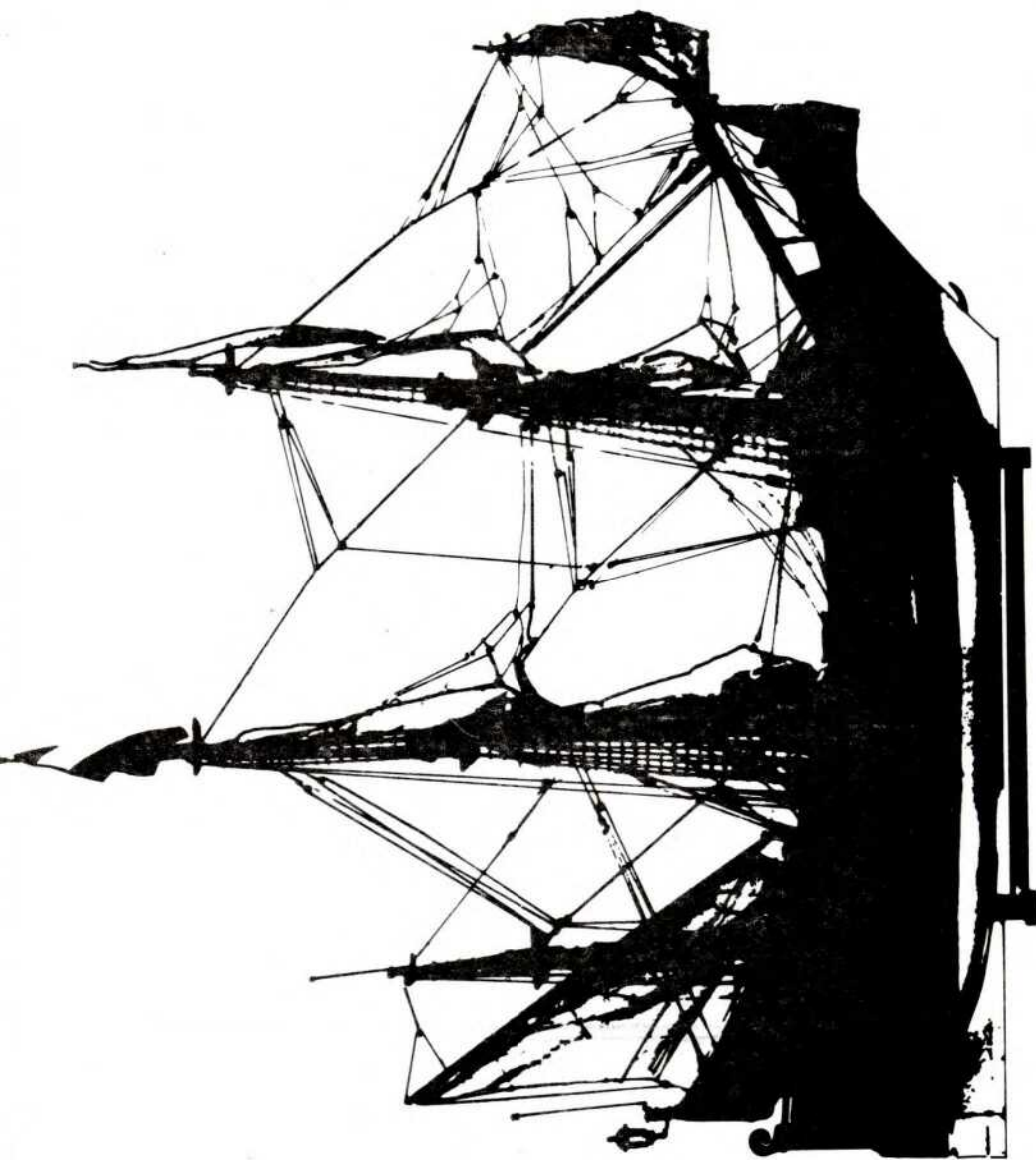

een "konstig en ervaren wondheelder" maar ook tot ver in de omtrek om "veele ziekten te geneesen, waardoor hij somwijlen zeer veel te doen heeft". Zijn zorgvuldige aankopen beperken zich tot een "kamerschuttie" en "drie ijserden convoorden". Zijn aanzien in het dorp, maar ook zijn iet of wat lugubere aankoop die bij velen associaties wekken van afgezette ledematen, waarbij Mr. Lammerts de aderen vaardig dichtschroeit, behoeden hem voor commentaar van de omstanders. Een lange, magere figuur in een gegalonneerde rok, die duidelijk de sporen van een langdurig gebruik draagt, een morsig steekje op de uitgeplozen-touw pruik, heeft met een houterige deftigheid zorgvuldig een stapel witte borden uit de uitgestalde waren gezocht. Bij het toewijzen van de aankoop door de afslager -tien stuivers is duidelijk een koopje- verklaart hij met krakend-deftige stem in het hoog-hollands dat hij de palfrenier van de vrouwe van Ankeveen is, op welker uitspraak de dikke, goedlachse smid van den Acker zich luid het grapje permitteert: "Palfrenier van de beddekoets zou ik denken", aldus het publieke geheim van een hoogst bazige vrouw te hebben, nog weer eens aan de vergetelheid ontrukkend. Onaangedaanhoudt de palfrenier, die we gewoonlijk in een fraaiër costuum aantreffen achter op de koets van de ambachtsvrouwe, zich verder bezig met het uitzoeken van wat aardewerk. Inmiddels heeft de "meyt" van pastoor Koningsveld, even weggelopen van de pastorie, zich een fraai "regenkleet" verworven, dat ze onder hilariteit over haar omvangrijke gestalte plooit en aldus uitgedost zich in de warme juni-zon naar huis rept om het de pastoor te laten zien.

De verkoping nadert nu duidelijk zijn eind en tevens hoogtepunt. De wat duurdere en zeer begeerde sieraden en antiek zijn aan de beurt. Ook degenen die niet om te kopen kwamen of al hun koop gedaan hebben blijven wachten om te horen "wat het op zal brengen" en tevens wie er zoveel geld voor over heeft. Jan Klaesz van Harderwijk, de vervener, heeft zojuist zes porceleinen kopjes en schoteltjes en een spoelkom opgenomen om de merken beter te zien. De afslager wijst ze hem toe na felle strijd in het bieden met meester Lammerts, die in een ogenblik van even verflauwen van de aandacht drie

mooie Delftse schotels voor maar dertien stuiver heeft veroverd. De porceleinen kopjes laat hij de vervener, met de opmerking: "daar blijf je aan hangen, maat". De gouden en zilveren sieraden worden per gewicht verkocht, "bijt loodt" en vinden grif aftrek bij Jan van der Meer en Dirc Brokom, terwijl de oude Kol de zilveren beugeltas toegewezen krijgt. Barber kan zondag pronkend naar de kerk. De laatste kavels betreffen "vierendelen tabak" waarvoor een tiental kopers interesse hebben. Dirc Brokom verwerft zich nog twee pijpetonnen. Voor een partij brandhout als laatste object is Lammert Rebel komen aanlopen. Hij doet zijn naam eer aan als chronisch dronken vechtersbaas in het dorp en zal na de verkoping zijn schade van kortdurende nuchterheid wel weer inhalen aan "gedestilleerde wateren". De knecht is al bezig de schragen en planken naar binnen te brengen. Op de dorpsweg lopen de vele kopers beladen met hun verworvenheden naar huis, enkelen hebben een rijtuigje volgeladen. De dorpsstilte van een warme junidag keert langzaam weer terug. De stoffige dorpsweg ligt weer verlaten in de hete zon. Als laatste zie ik de elegante sjees met de secretaris van Weespercarspel de Loodijk afrijden. Achter de ramen van het archiefgebouw ritselt de regen. Een merkwaardige novembermiddag!

B.J.van der Kolk

" De Kortenhoef "

ROMANTISCHE SCHEEPVAART IN HET KERKJE

VAN KORTENHOEF

Het oude sfeervolle kerkje van Kortenhoef diende van 25 t/m 30 augustus als expositieruimte voor een heel bijzondere tentoonstelling.

Hier werden scheepsmodellen getoond uit de 17e en 18e eeuw, gebouwd door de nu 81-jarige inwoner van Kortenhoef, de heer Harrie Munnig Schmidt.

De geëxposeerde collectie bood de vele bezoekers een zeer gevarieerd beeld van allerlei soorten schepen. Zo waren er ondermeer op schaal gebouwde modellen te bewonderen van oorlogsschepen, vrachtvaarders, vissersboten, jachten, klippers en vaartuigen voor de binnenvaart. Naast deze modellen van historische zeilschepen waren ook allerlei antieke nautische instrumenten, schilderijen, gravures en wandtegels te bezichtigen. De door Harrie Munnig Schmidt gebouwde modellen genieten in vakkringen een grote faam vanwege hun uitzonderlijk hoge kwaliteit. Al op jeugdige leeftijd raakte Munnig Schmidt in de ban van het bouwen van scheepsmodellen uit lang vervlogen tijden. Deze hobby groeide uit tot een ware obsessie, die zijn verdere leven is gaan beheersen. Zijn verbazingwekkende perfectie stoelt niet alleen op een grote technische vaardigheid, maar zeker ook op een zeer gedetailleerde kennis van zaken. Om die kennis te vergaren werden bouwtekeningen, kopergravures en andere gegevens bestudeerd. Die vormden dan weer de bron voor een nieuw te bouwen model. Hierbij toonde hij een scherp oog voor de juiste verhoudingen en de contouren van het schip te bezitten. Alle onderdelen werden met de hand vervaardigd. Ook het touwwerk, uitgevoerd in verschillende dikten, werd met de hand getwijnd en geslagen.

De Hollandse schepen uit dit tijdvak waren dikwijls voorzien van fraai uitgevoerde decoraties. Dat waren kunststukjes in houtsnijwerk. Veel tentoongestelde modellen gaven daar prachtige voorbeelden van.

Fluitschip "De Kortenhoef"*

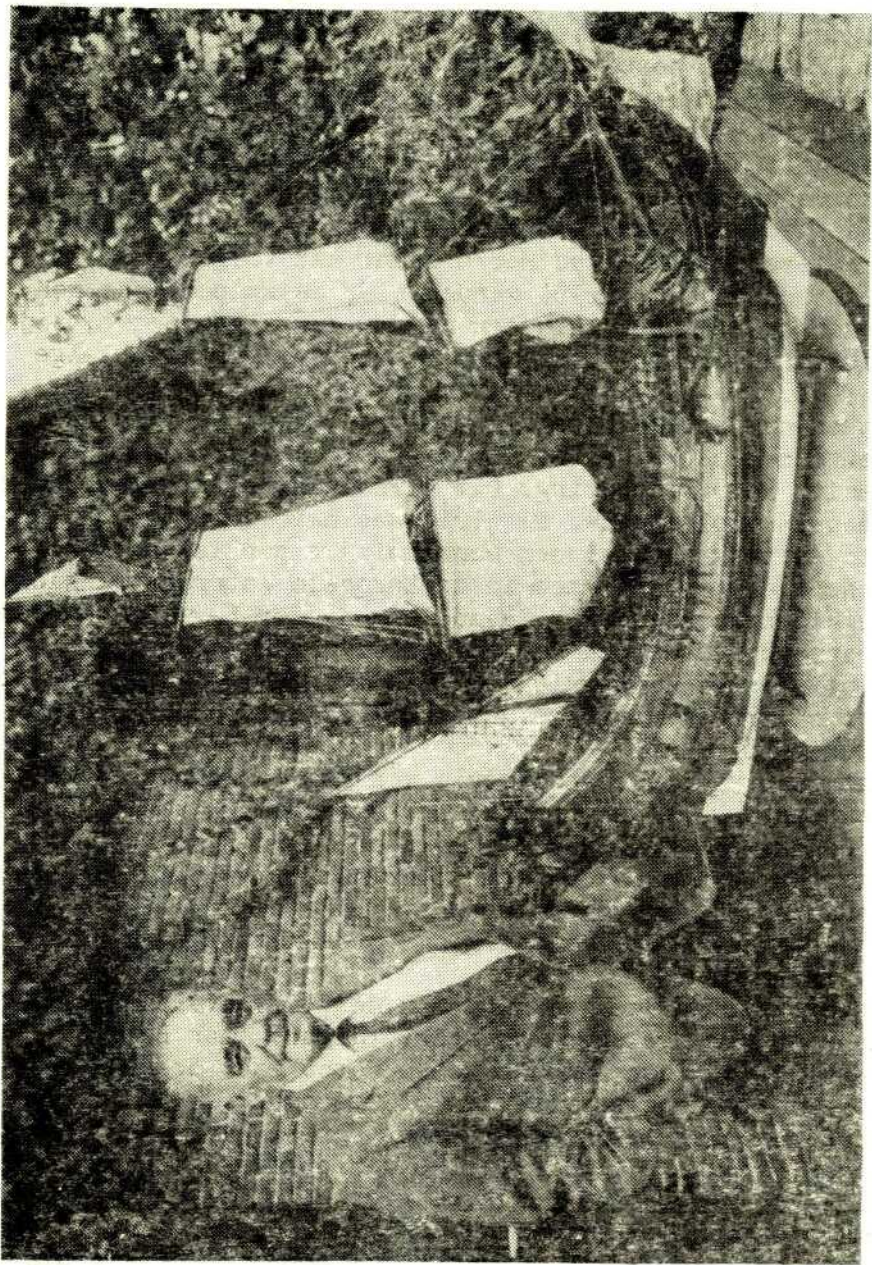
Het Nederlandse zeegebied met zijn verraderlijke zandbanken en ondiepten, stond het gebruik van erg diep-

stekende schepen nauwelijks toe. Er was dus duidelijk behoefte aan goede zeilers met weinig diepgang. Met het vinden van de juiste oplossing van dit probleem legden de Nederlandse scheepsbouwers de grondslag voor hun faam als beste vaklieden ter wereld. Deze inzichten en technieken zien we toegepast bij twee belangrijke scheepstypen uit die tijd: de grote Pinas, ofwel Spiegelschip en het Fluytschip. Dit laatste type schip had verhoudingsgewijs een zeer grote lengte. De Kortenhoef had b.v. een romplengte van zo'n 34 meter. In de kronieken van de stad Hoorn staat het volgende te lezen: "Dit selve jaer (1595) werden hier de scepen, die men Horensche Gains of Fluyten noemt, eerst ghemaect, zijdeselve viermaal so lang als wijt". Door zijn lange waterlijn was de Fluit een bijzonder snel schip. Er waren ook andere gunstige aspecten. Men kon volstaan met een beperkt aantal bemanningsleden en ook de bewapening was vrij gering. Dit alles maakte dit schip goedkoop in exploitatie. De Fluit was haar zegetocht begonnen en trok al snel een aanzienlijke portie van het vrachtvervoer over zee in de Europese wateren tot zich. De kleine scheepjes, die zo lang de eerste viool hadden gespeeld, verdwenen langzamerhand. Ook de Verenigde Oostindische Compagnie ging dit type schip inzetten voor het onderhouden van het handelsverkeer in de Indische archipel.

Tot de uitgebreide collectie van Harrie Munnig Schmidt behoort ook het fluitschip De Kortenhoef. Het was heel gebruikelijk dat schepen namen droegen van dorpen en steden. Zo was er ook een schip dat in 1660 in Amsterdam was gebouwd en dat de naam "Ankeveen" kreeg. De Ankeveen (283 ton) verging op de kust van China op 22 februari 1663.

In dat zelfde jaar verging ook de "'s-Graveland" tijdens de terugreis van Nagasaki (Japan) naar Batavia. De fluit, die de naam Kortenhoef zou gaan dragen, werd op een Amsterdamse werf in 1657 gebouwd. Op 22 oktober 1658 zal de eerste grote reis een aanvang nemen. Vanuit het Vlie vertrokken op die gedenkwaardige dag een zestal schepen. Hiertoe behoorden het galjoot "Zuylen" (100 ton), de fluiten "Kortenhoef" (216 ton), "Loenen" (216 ton), tesamen met drie grote

H. Munnig Schmidt bij het model van "De Kortenhoef"

retourschepen: de "Anker", de "Arnhem" en de "Prinses Royaal". Het doel van de reis was Batavia. De beruchte Kaap de Goede Hoop werd door de "Kortenhoef" gerond tussen 22 maart en 1 april 1659.

De "Zuylen" rondde de Kaap tussen 22 maart en 11 juni 1659. De fluit "Loenen" deed dit tussen 21 maart en 30 april 1659. Ook de aankomstdata in Batavia verschillen. De "Kortenhoef" arriveerde daar op 20 juni 1659.

Dat deed de "Loenen" op 11 juni 1659 en de "Zuylen" op 11 augustus 1659. Het fluitschip "Loenen" werd in 1670 te Batavia verkocht.

Het fluitschip "Kortenhoef" is maar kort in de vaart geweest. In de buurt van Formosa verging het op 16 september 1661. De naam heeft het schip dus geen geluk gebracht.

Deze interessante expositie, georganiseerd door "Kunst aan de dijk", heeft het talrijke publiek weer eens geconfronteerd met het rijke verleden van onze scheepsbouw.

Als wij de journalen die in deze schepen werden bijgehouden nog konden lezen, zouden zij ons verhalen van voorspoedige reizen, maar ook al te veel van grillige, plotselinge stormen en windstiltes. Van sneeuwjachten, in 't ijs raken, ontmoetingen met ruige witte beren en van moordende hitte. Van barre regens, gevechten, ziekten, scheurbuik, dorst en vult u zelf maar aan.

Misschien zouden we in die oude itinerariën nog een vleugje ontdekken van de geur die in de scheepsruimen hing, gevuld als zij werden met de specerijen waarvoor zij uitvoeren: de peper, de muscaatnoten, de kruidnagels, de foelie en wat er maar groeien mocht aan die verre, vreemde, wilde kusten.

B.Arnoldus

* In de bibliotheek van het Scheepvaartmuseum te Amsterdam zijn geen gegevens betreffende de namen van welgestelde notabelen te 's-Graveland die bijdroegen tot de financiering van dit schip (meegedeeld in de tentoonstellingscatalogus)

WAGT TE PAARDE

Mafia, roofovervallen, inbraken, diefstallen, schietpartijen, aanrandingen - de kranten staan er dagelijks vol van. Maar wij weten allen, dat dit niet nieuw is onder de zon.

Neem nu het "Reglement voor de Wagt te Paarde te 's-Graveland gedurende de Winter 1789-1790!"

Het bevat veertien artikelen.

Van november tot vijftien maart, alle wachten van elf uur tot 's morgens vijf, moeten drie personen te paard in het dorp de wacht houden. Zij staan onder directie van de schout en onder leiding van de dienaar van de Justitie (de veldwachter). De laatste moet, eveneens te paard en gewapend, 's avonds vóór elf uur op de vergaderplaats zijn en er op toezien dat "de wakende manschap" stipt op tijd aanwezig is, behoorlijk gewapend en voorzien van geladen pistolen. Komen zij te laat, zijn zij beschonken (!), geloven zij het vóór vijf uur wel en verdwijnen naar huis, dan worden zij beboet. Het boetesysteem neemt niet minder dan zes artikelen in beslag.

Niemand mag gedurende de wacht drank gebruiken. De paarden moeten gezond zijn en "vrij van zoodanige ongemakken of ziekten welke aansteekende zijn of door overerving kunnen worden meedegedeelt".

U merkt, dat de drie manschappen onder leiding van de Justitiedienaar een klein keurcorps moeten vormen.

Hun taak wordt duidelijk omschreven. Zij zijn verplicht ieder die zij ontmoeten aan te houden en zorgvuldig te informeren waarom zij bij nacht en ontij op pad zijn. Wie zich niet kan legitimeren wordt naar een van de wachthuizen gebracht en slechts op een schriftelijke order van de schout weer ontslagen. Eveneens moeten aangehouden worden die pakjes, goederen, paarden of vee bij zich hebben. Ook zij worden naar het dichtstbij gelegen wachthuis gebracht en aan de tand gevoeld. Vertrouwt de wacht het niet dan zijn zij verplicht daar te blijven tot de schout is ingelicht en schriftelijke orders heeft gegeven.

Ik heb lang gearzeld om u iets over dit nachtelijk gebeuren in de winter van 1789 op 1790 te vertellen.

* Rijksarchief Haarlem, map 29 's-Graveland 1637-1918

Ik schreef reeds eerder (1e jaargang nr.4) over "De Nachtwacht", die geregeld is in een Keur uit 1739. Elf personen hielden eveneens van november tot half maart iedere nacht bij toerbeurt de wacht in de wachthuizen aan de Klapbrug, de Smidsbrug en in één in het Zuidereinde. Ook zij moesten verdachte personen aanhouden.

Maar waarom vijftig jaar later die extra wacht en nog wel zwaar gewapend en te paard? Haast een mobiele eenheid....

Zeker, het was een roerige tijd.

In juli 1789 was in Parijs met de bestorming van de Bastille, de Staatsgevangenis, de Franse Revolutie uitgebroken. Uit onze vaderlandse geschiedenis kennen wij allen het jaartal 1787: "Prinses Wilhelmina, vrouw van stadhouder Willem V, aangehouden bij de Goejanverwelensluis". Een Pruisisch leger van 20.000 man, dat overigens niet veel hoefde te vechten, trok ons land binnen. De patriotten hadden hier en daar van de zijde der prinsgezinden te lijden van mishandeling en plundering en van vernielingen van hun bezittingen. Duizenden weken uit naar de Zuidelijke Nederlanden of Frankrijk.

Maar moest ik nu de verscherpte bewaking in 's-Graveland gedurende de winter 1789-1790 in verband brengen met deze politieke ontwikkelingen? Dat leek me onwaarschijnlijk. En zolang ik de mogelijke achtergrond hiervan niet kende, kon ik er m.i. ook niet over schrijven. Want als men het boek van vroegere tijden doorbladert moet men rekening houden met de altijd aanwezige mogelijkheid, dat men zich vergist en een fout maakt. Daarom moet men uiterst voorzichtig zijn.

"De uitzichttoren op het verleden heeft een wankel trap". En men heeft geluk als men een houvast vindt om haar met meer zekerheid te kunnen beklimmen.

Zo'n houvast heb ik dan nu gevonden.

In het dagblad "Trouw" stond op 24 maart 1986 een boeiend artikel van Fred Lammers over een publicatie van mevr. F.Egmond te Soest over "Banditisme in de Franse tijd" (uitg. Bataafse Leeuw te Dieren).

Ik trok de stoute schoenen aan en schreef haar een brief over de 's-Gravelandse wacht te paard. Ik memoreerde dat

in het dorp de goed ingerichte buitenplaatsen 's winters nagenoeg onbewoond waren, er veehouders op afgelegen boerderijen woonden en dat er diverse herbergen (die de voorkeur van bendeleden hadden) waren.

Zij reageerde allervriendelijkst op mijn schrijven. Nee, ook zij bracht de verscherpte bewaking niet in verband met de politieke ontwikkelingen van die tijd. Maar in de betrokken periode waren wel meerdere "roverbenden" actief en uiteraard nog allerlei alleen opererende inbrekers. Zo werd in november 1785 o.a. te Loosdrecht een vrij belangrijke inbraak gepleegd door een lid van een bende die vanuit Amsterdam opereerde. Ook blijkt uit de criminele rol van het baljuwschap Naarden - Gooiland, dat hier omstreeks 1785 veel vee-diefstallen plaats vonden en dat men voortdurend klaagde over bedelaars en vagebonden, die tot schrik van de bevolking langs de wegen trokken.

Tot zover de inlichtingen van mevr. Egmond.

Het bovengenoemde betreft nu wel niet specifiek de winter 1789-1790 maar wel het káder waarin de extra wacht kan worden geplaatst. En daarom ook in dit artikeltje, gewapend en wel, hoog te paard kan zitten.

"Wat geweest is, dat zal er zijn en wat gedaan is, dat zal gedaan worden; er is niets nieuws onder de zon".

A.D.Wumkes

ONBEANTWOORDE VRAGEN

"'t SWAENTJE"

In zijn artikel "Het Wapen van 's-Graveland" 1), stelt Dr.W.Kraak de vraag of de dorpsbewoners de (officieel vastgestelde) trapgans in hun wapen soms hebben aangezien voor een zwaan.

De oudste afbeelding in het octrooi van 1641 laat een vogel zien, die inderdaad wel op een zwaan lijkt. Maar och, een gans heeft ook een lange hals en was de tekenaar zo serieus, dat hij zelfs een natuurgetrouwe afbeelding had willen maken van de trapgans, die hier slechts een herfstgast was? 2). Wij hebben het idee: als er maar een gans-achtige vogel op het ontwerp stond, dat men aan de Staten van Holland zond, dan was het al lang goed.

En wat de 's-Gravelanders nu zo precies in hun wapenvogel zagen? Zo duidelijk een zwaan, dat zelfs "'t Swaentje" (thans Noordereinde 353) om die reden deze naam kreeg? Want dat vraagt Dr.Kraak zich ook af. Maar dat hoeft niet zo te zijn.

"'t Swaentje" behoort inderdaad tot de oudste herbergen van 's-Graveland. In een 18e eeuwse geschrift is sprake van "Herberg de Zwaan". Maar wij moeten wel bedenken, dat "De Zwaan" een naam was, die in die tijd aan heel veel herbergen werd gegeven. Als men dat plaatsgewijs eens optelde...tientallen!

Waarom zo dikwijls juist die naam?

Dat zegt een oud rijm:

"De Swaen voert ieder kroeg, zowel in dorp als stad,

Omdat hij altijd graag is met de bek in 't nat". 3). En zo kan ook deze 's-Gravelandse herberg de traditionele vogel als uithangteken hebben gekregen. Gewoon een in die tijd heel gangbare naam. En niet omdat men de vogel in 't dorpswapen aanzag voor een zwaan en de herberg naar hem vernoemde. Wij zien persoonlijk geen verband tussen het dorpswapen en de zwaan van de herberg. Nog eens: "De Swaen voert ieder kroeg....".

In het feit dat aan wat nu een bistro heet een uithangbord met "Swaentje" hangt, is dus een oude traditie bewaard gebleven. Wij mogen niet onvermeld laten, waaraan

Uithangbord van bistro "'t Swaentje"

de tegenwoordige eigenaar denkt. De herberg lag (ligt) dicht bij de buitenplaats Swaenenburgh. 4). Moet de naam soms in verband worden gebracht met dit landgoed? Ook heel goed mogelijk!

Als men duikt in het nat van de historie brengt men dikwijls niets anders naar boven dan veronderstellingen en vragen. Als zij maar een reeële mogelijkheid hebben.

de redactie

- 1) "Tussen Vecht en Eem", 1984, nr.2.
- 2) Zie "In de gekroonde trapgans", A.D.Wumkes. 2e dr.
- 3) "De Oude Tijd", 1874, Haarlem, Kruseman en Tjeenk Willink.
- 4) Swaenenburg ontleent mogelijk zijn naam aan een der eigenaren: Jan de Swaen (zie: H.Tromp, J.Six, De Buitenplaatsen van 's-Graveland, 1975, blz. 38, 79).

BOEKBESPREKING

A.D.Wumkes: "In de gekroonde trapgans".

Drie eeuwen 's-Graveland. Tweede herziene en aangevulde druk 1986. Drukkerij en Uitgeverij G.van Dijk B.V. Breukelen. 109 pag. Prijs f 18,50.

Het is iedere keer weer een genoegen om in ons tijdschrift de uitgave van een nieuw boek aan te kondigen, dat de geschiedenis van onze drie dorpen tot onderwerp heeft. Interesse voor locale historie is uiteraard meestal beperkt tot de plaatselijke bewoners en een kleine oplaag is voor drukker en uitgever een nogal "gewaagde" onderneming. Waar het hier een tweede druk van zo'n uitgave betreft, is het dubbel verheugend en er is alle reden om hier van een uitzonderlijke gebeurtenis te spreken.

In 1973 verscheen in klein formaat "In de gekroonde trapgans", de gebundelde uitgave van een 27-tal historische verhalen over drie eeuwen 's-Graveland van de hand van Ds.Wumkes. Het was in de tijd dat de hoognodige restauratie van het beroemde Bätz orgel in de Ned.Hervormde kerk van 's-Graveland de aandacht van veel gemeenteleden en instanties ook buiten 's-Graveland bezig hield. De schrijver stelde toen de opbrengst van de bundel, waarvan de verhalen allen een zekere verbinding met de Hervormde Gemeente van 's-Graveland hadden, ter beschikking van het restauratiefonds. Het waren kostelijke verhalen over uiteenlopende onderwerpen uit de geschiedenis van het dorp. De inspiratie hiervoor was ontleend aan lang vergeten kerkarchieven en boeken die nauwelijks meer gelezen worden. Mensen en gebeurtenissen, die zo lang geleden in de actualiteit waren, vereisen dan wel een vaardige pen en een warm hart om ze weer voor ons te laten herleven. En daarin is de schrijver geheel geslaagd. Ook de titels van de verhalen waren uitnodiging genoeg om de belangstelling op te wekken: "Wapenvogel in de kerk", "Document Humain", "Necrologie van een huis", "'s-Graveland in Rio de Berbice" en als laatste het ontroerende "Klein Gedenkteken". Het was dan ook niet zo'n wonder dat het boekje

zo'n warm onthaal kreeg en dat het al jaren uitver-
kocht was. En nu ligt dan de tweede druk voor ons.
Het was een gelukkig initiatief van de Historische
Kring om uit te zien naar een mogelijkheid om deze
bundel verhalen opnieuw uit te geven, waartoe de schrij-
ver niet alleen bereid bleek, maar zelfs onder de voor
onze kring wel bijzonder aantrekkelijke voorwaarden.
Wij werden nl. verrast met de toezegging de opbrengst
te mogen bestemmen voor de Historische Kring!

Op 29 november werd door Ds.Wumkes in een feestelijke
bijeenkomst van het bestuur van de Historische Kring
"In de Gloriosa" dit boek aangeboden.

De uiterlijke verschijning van "In de gekroonde trap-
gans" bleek een verrassing: het grotere formaat, de
fraai gekleurde omslag, waarop gelukkig de kernachtige
tekening weer prijkt, maar vooral de vele illustraties
die, zorgvuldig uitgezocht en verzameld, sterk bijdra-
gen tot het historische werkelijkheidsgevoel van de
verhalen. Een klein gemis uit de eerste druk op royale
wijze goedge maakt. Het aantal verhalen is vermeerderd
met een viertal, dat u ongetwijfeld met evenveel ge-
noegen zult lezen als de "oude bekenden".

Waarom u beslist die tweede druk moet kopen, ook als
u de eerste al bezit? Ik ga de inhoud niet nog eens
aanbevelen, daar ik denk dat me dan ver weten wordt
een krans te hangen aan deze voortreffelijke wijn.
Maar de waarde van deze bundel stijgt uit boven het
plaatselijk-historische. Zo weet ik boekenplanken
- ver van 's-Graveland gelegen - waar "In de gekroonde
trapgans" prijkt en waarvan de eigenaar en enthousi-
aste lezer geen andere binding met 's-Graveland heeft
dan dat daar familie van hem woont! Kortom, behalve
voor het eigen -nu geillustreerde- bezit, is het boek
ook een kostelijk geschenk voor niet-'s-Gravelanders
(waartoe ook de bescheiden prijs bijdraagt). Maar ook
wens ik deze tweede druk van "In de gekroonde trap-
gans" een bredere verspreiding toe, omdat de in het
voorwoord geuite wens van de schrijver wel ten volle
is bewaarheid: Mensen en dingen van vroeger tijd za-
gen we herrijzen in een glans van warm leven.

B.J.van der Kolk